

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940

Δρ Ιωάννης Παρίσης, Υποστράτηγος ε.α., Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης.

Η 28η Οκτωβρίου έχει καταγραφεί στην εθνική συνείδηση και την εθνική μνήμη ως το νεότερο έπος του Ελληνισμού. Τον Οκτώβριο του 1940, όταν ξέσπασε ο πόλεμος, και ιδιαίτερα τον Νοέμβριο, μετά τις πρώτες πολεμικές επιτυχίες, η Ελλάδα ολόκληρη μέθυσσε, ο αγώνας έλαβε μια διάσταση επική, χάρη στον ενθουσιασμό στρατού και λαού. Ωστόσο, στις ενθουσιώδεις περιγραφές παρεισέφρησαν και ανακρίβειες. Οι απλοί Έλληνες πίστεψαν, ότι οι φαντάροι μας κυνήγησαν τις «οκτώ εκατομμύρια λόγχες» των «δειλών» Ιταλών με... πέτρες και τσαρούχια! Όπως έλεγαν τα τραγούδια και όπως έδειχναν και οι γελοιογραφίες της εποχής.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, πολιτικές σκοπιμότητες ήρθαν να προσθέσουν αμφισβητήσεις και να προκαλέσουν σύγχυση, κυρίως στους νεωτέρους που δεν είχαν επαρκή γνώση των πραγματικών γεγονότων. Ειπώθηκε, επίσης, μεταξύ άλλων, ότι ο Μεταξάς είπε ένα «ψιθυριστό» ΟΧΙ, συρόμενος από τα γεγονότα, ότι η αμυντική προετοιμασία της χώρας ήταν ανεπαρκής, ότι η στρατιωτική ηγεσία ήταν ανίκανη ή διαβρωμένη από ηττοπαθείς, και τέλος, ότι εκείνο το οποίο απέκρουσε τους εισβολείς ήταν το «αντιφασιστικό μένος» του λαού! Είναι όμως αυτή η πραγματικότητα;

Πριν προχωρήσω, θεωρώ χρήσιμο να κάνω μια επισήμανση, που συνήθως διαφεύγει από πολλούς και προκαλεί κάποια σύγχυση. Κάθε χρόνο, κατά την επέτειο του ΟΧΙ, ακούμε να επαναλαμβάνεται από διαφόρους – εκ προθέσεως ή από αφέλεια– ότι «η Ελλάδα είπε ΟΧΙ στον φασισμό» ή ότι «οι Έλληνες πολέμησαν εναντίον του φασισμού». Τίθεται εν προκειμένω το εύλογο ερώτημα: δηλαδή αν ο εχθρός είχε δημοκρατικό πολίτευμα θα τον αφήναμε να περάσει; Λάθος λοιπόν! Η

Ελλάδα το 1940 πολέμησε έναν εχθρό, έναν ξένο εισβολέα που της επιτέθηκε και απείλησε την εδαφική της ακεραιότητα, χωρίς να του ζητήσει... πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων!!! Θα έλεγε ΟΧΙ οποιοσδήποτε κι αν ήταν ο εισβολέας.

Ηθικό – Φρόνημα – Ηγεσία

Το 1914, κατά τη διάρκεια του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου, ο Γαλλικός Στρατός, με αρχιστράτηγο τον στρατηγό Ζόφρ, νίκησε του Γερμανούς στην πρώτη Μάχη του Μάρνη. Η γαλλική νίκη απεδόθη, κατά ένα μέρος, στην καθοριστική παρέμβαση, στην κρίσιμη στιγμή, του στρατιωτικού διοικητή των Παρισίων στρατηγού Γκαλενί. Μετά τον πόλεμο προκλήθηκε μεγάλη συζήτηση για το ποιος ήταν εκείνος που κέρδισε τη μάχη. Σε μια δημόσια παρουσία, όταν ρωτήθηκε ο Ζοφρ ποιος κέρδισε τη μάχη, ο ίδιος ή ο Γκαλενί, απάντησε: «Δεν γνωρίζω ποιος κέρδισε τη μάχη. Μπορώ όμως μετά βεβαιότητας να σας πω, ότι αν την χάναμε, εκείνος που θα την έχανε θα ήμουν εγώ.»

Ο ρόλος της Ηγεσίας είναι σε κάθε περίπτωση, καθοριστικός. Κυρίως όμως σε καταστάσεις δύσκολες, όπως είναι ο πόλεμος, αφού δική της δουλειά είναι η προπαρασκευή λαού και στρατού, καθώς και η σχεδίαση και διεξαγωγή των επιχειρήσεων. Οποσδήποτε, το φρόνημα και ο ηρωισμός του μαχητή αποτελούν καταλυτικούς παράγοντες της νίκης. Όμως, η Ηγεσία είναι εκείνη που κερδίζει ή χάνει τον πόλεμο. Και φυσικά εκείνη έχει την ευθύνη σε περίπτωση αποτυχίας.

Σήμερα, από την «απόσταση» μερικών δεκαετιών, θα ήταν χρήσιμο και σκόπιμο να προβούμε σε κάποιες εκτιμήσεις και επισημάνσεις για τον ρόλο της Ηγεσίας στη μεγάλη αυτή εθνική νίκη. Διότι «χωρίς ηγεσία

δεν ευδοκίμει η Πολιτεία» σημειώνει ο Κ. Τσάτσος. «Την πρώτη ευθύνη την έχει ο ηγέτης που πρέπει να οδηγήσει το λαό».

Μέχρι τον Οκτώβριο του 1940, οι Σύμμαχοι στην Ευρώπη είχαν γνωρίσει μόνο καταστροφές. Η ελληνική νίκη προκάλεσε παγκόσμια κατάπληξη. Πολλοί την αποκάλεσαν θαύμα. Η πραγματικότητα όμως είναι ότι ο Ιταλικός Στρατός δεν ήταν εύκολος αντίπαλος. Προ πάντων δεν ήταν ένα στράτευμα «δηλών» και «φαιδρών» όπως τους παρουσίαζαν οι γελοιογραφίες της εποχής, ούτε φυσικά ήταν οι «γελοίοι» των τραγουδιών και των επιθεωρήσεων.

Αναμφισβήτητα, οι γελοιογραφίες, τα άσματα και οι θεατρικές παραστάσεις αποτέλεσαν χρήσιμα μέσα για την τόνωση του ηθικού των ημετέρων, και ορθότατα η τότε Ηγεσία τα χρησιμοποίησε στο πλαίσιο της δημιουργίας κλίματος ευφορίας, ενθουσιασμού, πίστης στη νίκη. Οφείλουμε όμως να επισημάνουμε ότι, και αυτές ακόμη οι ψυχολογικού τύπου δράσεις, εκτός από τον αυθορμητισμό κάποιων καλλιτεχνών, υλοποιούνταν στο πλαίσιο σχεδιασμού εκ μέρους της Ηγεσίας.

Από την πλευρά της, βεβαίως, η στρατιωτική Ηγεσία δεν μπορούσε να στηρίζεται σ' αυτά, κατά την εκτίμηση της σχετικής μαχητικής ισχύος. Γνώριζε πολύ καλά τα πραγματικά στοιχεία ισχύος και με βάση αυτά σχεδίαζε. Διότι η νίκη είναι αποτέλεσμα ορθής, λεπτομερούς, επίπονης και δαπανηρής σχεδιάσεως και προετοιμασίας και μιας επιδέξιας διεξαγωγής των πολεμικών επιχειρήσεων, ή ορθότερα μιας περισσότερο επιδέξιας διεξαγωγής από εκείνην του αντιπάλου.

Επιπλέον το ηθικό και το φρόνημα δεν είναι έννοιες αυθύπαρκτες. Καλλιεργούνται, αναπτύσσονται και συντηρούνται ώστε να παραμένουν στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο. Είναι αποτέλεσμα συστηματικής προσπάθειας, επιτυχημένης κυβερνητικής πολιτικής, εσωτερικής συνοχής και καταλλήλων χειρισμών της στρατιωτικής Ηγεσίας. Αυτά όλα υπήρξαν το 1940 και συνετέλεσαν αποφασιστικά στην τόνωση του αναμφι-

σβήτητου πατριωτισμού των Ελλήνων και στη δημιουργία του πραγματικά άφθαστου ηθικού του Λαού και του Στρατεύματος.

Από την άλλη, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η διεξαγωγή του πολέμου απαιτεί μέσα, υλικό, σχεδίαση, διοίκηση και κατεύθυνση. Όταν δεν υπάρχουν τα απαραίτητα μέσα και εμπιστοσύνη προς την ηγεσία, το ηθικό καταρρέει. Είναι πλέον αδιαμφισβήτητο, και απορρέει από επίσημα ιστορικά στοιχεία, ότι πίσω από την νίκη κατά των Ιταλών υπήρχε μια άριστη προετοιμασία από την πλευρά της ελληνικής κυβερνήσεως και της στρατιωτικής ηγεσίας.

Η πολεμική προπαρασκευή

Η εξοπλιστική και οχυρωματική προσπάθεια που ανέπτυξε η χώρα στα χρόνια που προηγήθηκαν έδωσε τη δυνατότητα προετοιμασίας και ισχυροποίησης, στο μέτρο του δυνατού, για την αναμενόμενη παγκόσμια σύρραξη. Η κήρυξη του ελληνο-ιταλικού πολέμου βρήκε την Ελλάδα καλύτερα προετοιμασμένη από ό,τι εκτιμούσε η ιταλική ηγεσία.

Μέχρι το 1939 ο κύριος ορατός κίνδυνος κατά της χώρας προερχόταν από την βουλγαρική επεκτατικότητα. Είχαν άλλωστε παρέλθει μόλις δύο δεκαετίες από την μεγάλη σύγκρουση του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου, στο Μακεδονικό Μέτωπο. Η Βουλγαρία, κατά συνέπεια, ήταν ο πλέον πιθανός αντίπαλος της Ελλάδος. Όπως ήταν φυσικό, λοιπόν, το σύνολο της ελληνικής πολεμικής προπαρασκευής ήταν στραμμένο προς τα ελληνο-βουλγαρικά σύνορα. Από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας και της Τουρκίας δεν αντιμετωπίζονταν απειλές, ενώ η Αλβανία ήταν, από απόψεως στρατιωτικής ισχύος, αμελητέα.

Έναντι της Αλβανίας ο Ελληνικός Στρατός είχε δύο Μεραρχίες οι οποίες θεωρούνταν υπεραρκετές: την VIII στην Ήπειρο και την ΙΧ στη Δυτική Μακεδονία. Η αποβίβαση, ωστόσο, των ιταλικών στρατευμάτων στην Αλβανία την άνοιξη του 1939 και η κατάληψη της χώρας αυτής, μετέβαλε τα δεδομένα και διαμόρφωσε νέα κατάσταση.

Ο Μεταξάς και το Γενικό Επιτελείο, παρακολουθώντας τη γενικότερη κατάσταση στην Ευρώπη, αντιλαμβάνονται τα σύννεφα του πολέμου που πλησιάζουν. Καλούνται πλέον να αντιμετωπίσουν, εκτός από τη Βουλγαρία, και μια αυτοκρατορία «οκτώ εκατομμυρίων λογχών», κατά την έκφραση του Μουσολίνι, της οποίας οι αδυναμίες δεν είχαν ακόμη εκδηλωθεί. Μια αυτοκρατορία που την εποχή εκείνη την υπολόγιζε ακόμα και η κραταιά Μεγάλη Βρετανία, αλλά και η Γαλλία. Η στάση της

Γιουγκοσλαβίας, που απειλείτο πλέον τόσο από τον βορρά, όσο και από το νότο, αλλά και από την πλευρά της Βουλγαρίας, δεν ήταν δυνατόν να θεωρηθεί δεδομένη.

Εκ των συντελεστών της νίκης:
 - Κατσιμήτρος Χ.
 - Βραχνός Β.
 - Στανωτάς Γ.
 - Δαβάκης Κ.

Η διαμορφούμενη νέα κατάσταση στο ευρύτερο στρατηγικό περιβάλλον της χώρας οδήγησε το Γενικό Επιτελείο σε αναθεώρηση της αρχικής στρατηγικής σχεδιάσεως και στην αναζήτηση νέων λύσεων. Από την επομένη της ιταλικής εισβολής στην Αλβανία, η ανωτάτη στρατιωτική ηγεσία της χώρας αντέδρασε αμέσως και με ψυχραιμία.

Πολύ σύντομα, οι διοικητές των Σωμάτων Στρατού και των VIIIης και IXης Μεραρχιών, έλαβαν διαταγές για την αντιμετώπιση τυχόν ιταλικής επιθέσεως, οι οποίες κατέληγαν με την φράση:

«Εις τας παρούσας κρισίμους στιγμάς ο Βασιλεύς και η Κυβέρνησις έχουσι πλήρη εμπιστοσύνην εις υμάς και αναμένουσι την απολύτως ψύχραιμον εκτίμησιν της καταστάσεως καθώς και την μέχρις εσχάτων εκπλήρωσιν της αποστολής σας.»

Το Γενικό Επιτελείο δραστηριοποιείται για την αντιμετώπιση της καταστάσεως. Το σχέδιο επιστρατεύσεως αναθεωρείται ώστε να προσαρμοσθεί προς την κατάσταση που πλέον είχε διαμορφωθεί. Με προσεκτικές και μεθοδικές κινήσεις, εν πολλοίς μυστικές, καλύπτονται τα κενά των εμπρός μεραρχιών σε προσωπικό, προωθούνται εφόδια, ενεργοποιούνται επιστρατευόμενες μονάδες. Η 28η Οκτωβρίου 1940 βρήκε όλες τις έναντι της Αλβανίας μονάδες πλήρως επανδρωμένες, χωρίς να έχει κηρυχθεί επιστράτευση. Συμπληρώθηκαν επίσης οι αποθήκες επιστρατεύσεως με όλο το απαραίτητο υλικό.

Από την 28η Οκτωβρίου και εντός 16 ημερών, ο Ελληνικός Στρατός προσκάλεσε, έντυσε, εξόπλισε και κίνησε στις προβλεπόμενες θέσεις 300.000

άνδρες. Την μεγαλύτερη δύναμη που είχε παρατάξει στην ιστορία του. Επίσης επίταξε και προώθησε στις μονάδες 120.000 κτήνη, τα οποία

αποδείχθηκαν πολύτιμα στο ορεινό και χωρίς οδικό δίκτυο έδαφος της Βορείου Ηπείρου. Χάρης στην άρτια σχεδίαση, οργάνωση και προπαρασκευή, η επιστράτευση λειτούργησε κατά τρόπο υποδειγματικό και σε χρόνο μικρότερο του προβλεπομένου.

Αυτή η επιτυχής κινητοποίηση οφείλεται φυσικά στα σχέδια προπαρασκευής, τα οποία υλοποιήθηκαν με επιτυχία, από την ανωτάτη στρατιωτική ηγεσία μέχρι τον τελευταίο διοικητή τμήματος. Είναι κάτι που έχει επιβεβαιωθεί με αδιαμφισβήτητα ιστορικά ντοκουμέντα και είναι ενδεικτικό της σχεδιάσεως και της επιβλέψεως στην υλοποίηση, από μία Ηγεσία που είχε μεριμνήσει για όλα, χωρίς να παραλείψει την κατάλληλη εκπαίδευση του προσωπικού σε όλη την κλίμακα της ιεραρχίας.

Ενδεικτικά αναφέρεται ένα απόσπασμα από την Έκθεση Πεπραγμένων της Μεραρχίας Ιππικού που συνέταξε ο διοικητής της στρατηγός **Στανωτάς**:

«...Ουδεμία πτυχή αφορώσα εντολήν επιστρατεύσεως δεν είχε αφεθεί χωρίς να μελετηθεί και εξονυχισθεί επαρκώς από τα εντεταλμένα όργανα και τούς μελλοντικούς εκτελεστές. (...) Με την κήρυξιν της έπιστρατεύσεως η Μεραρχία ήτο ήσυχος ότι από τεχνικής τουλάχιστον πλευράς ουδεμία παράλειψις έμελε να παρουσιασθεί εις ότι εξηρτάτο από αυτήν».

Παρακάτω συνεχίζει:

«Η πιθανότης πολέμου εναντίον ευρωπαϊκού στρατού διαθέτοντος μηχανοκινήτους μονάδας, ισχυράν αεροπορίαν, ενδεχομένως δε και αλεξιπτωτιστάς, ηνάγκασε την Μεραρχίαν να μελετήσει μακράν σειρά ασκήσεων διά την έξιν των στελεχών και οπλιτών εις τα νέα ταύατα μέσα.»

Το ζήτημα της αμυντικής σχεδιάσεως ήταν σημαντικό και με ιδιαιτερότητες, για τους εξής λόγους:

Πρώτον: Οι Ιταλοί είχαν ήδη συγκεντρωμένες και ετοιμοπόλεμες τις δυνάμεις τους στην Αλβανία, και επειδή αυτοί θα είχαν την πρωτοβουλία

ενάρξεως του πολέμου, θα μπορούσαν ασφαλώς να προηγηθούν ως προς την λήψη της διατάξεως και την εξαπόλυση της επιθέσεως, πριν προλάβει ο Ελληνικός Στρατός να συγκεντρωθεί στην Ήπειρο και τη Δυτική Μακεδονία.

Δεύτερον: Στις εν λόγω περιοχές δεν υπήρχε οχύρωση που θα ισχυροποιούσε το έδαφος της αμυντικής διατάξεως και θα έδινε τον απαραίτητο χρόνο για την κινητοποίηση και την στρατηγική συγκέντρωση των δυνάμεων στην περιοχή του Θεάτρου Επιχειρήσεων.

Τρίτον: Η ιταλική πλευρά διέθετε απόλυτη αεροπορική υπεροχή, με 400 αεροσκάφη στα αεροδρόμια Αργυροκάστρου, Κορυτσάς, Αυλώνος, Βερατίου, Δεβόλη και Δυρραχίου, ενώ κάποια εξ αυτών ευρίσκονταν στο Μπάρι και στον Τάραντα.

Τέταρτον: Η γιουγκοσλαβική στάση δεν ήταν απολύτως σαφής. Εάν οι Ιταλοί, από την Αλβανία περνούσαν στο έδαφος της Γιουγκοσλαβίας, θα είχαν τη δυνατότητα να προσβάλλουν από βορρά το πλευρό των ελληνικών δυνάμεων της Δυτικής Μακεδονίας.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, από στρατηγικής απόψεως δεν έμενε άλλη λύση, παρά η παραχώρηση εδάφους με υποχωρητικό ελιγμό, μέχρι την τοποθεσία τελικής άμυνας προς κέρδος χρόνου και απόκτησης επιχειρησιακών πλεονεκτημάτων. Στη βάση αυτή, εκπονείται εντός 25 ημερών και κοινοποιείται στις 4 Μαΐου 1939 το **Σχέδιο Επιχειρήσεων IB** (από τα αρχικά Ιταλία – Βουλγαρία). Σύμφωνα με αυτό:

1ον. Η αποφασιστική μάχη θα δινόταν επί μετώπου από το οποίο θα καλυπτόταν η Στερεά Ελλάδα, η Θεσσαλία και η Θεσσαλονίκη και στο οποίο θα ήταν δυνατόν να συγκεντρωθεί ο όγκος του Ελληνικού Στρατού. Τελική τοποθεσία άμυνας καθορίσθηκε η γραμμή Άραχθος – Μέτσοβο – καμπή Αλιάκμονος – όρος Βέρμιο – όρος Βόρας.

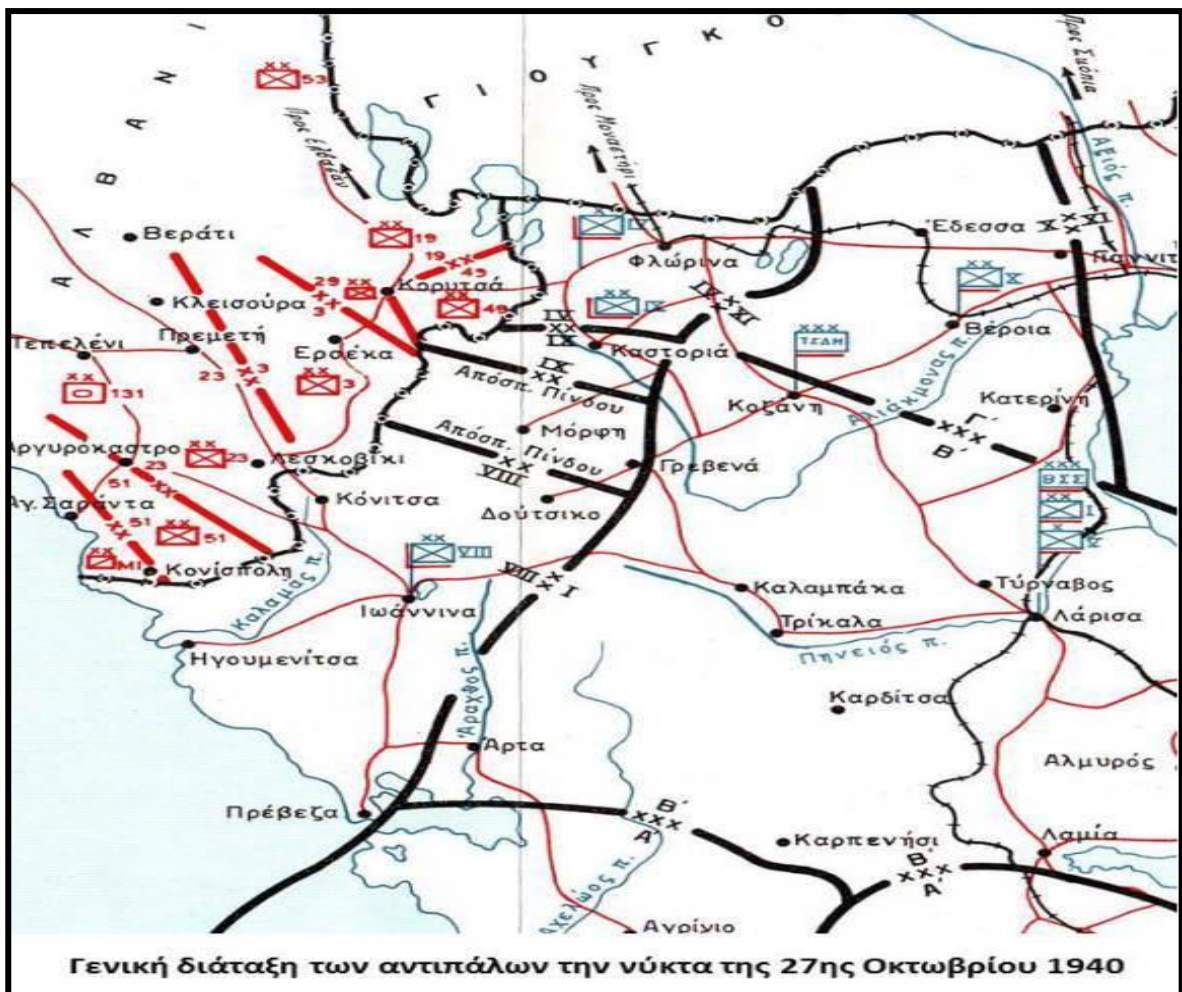
2ον. Οι προωθημένες στα σύνορα Μεραρχίες θα ελίσσονταν επιβραδύνοντας τον εχθρό μέχρι την ανωτέρω γραμμή. Η Ήπειρος και ένα τμήμα της Δυτικής Μακεδονίας θα έπρεπε αναγκαστικά να εγκαταλειφθούν.

Ωστόσο, **το ΓΕΣ δεν επαναπαύεται στο σχέδιο αυτό.** Σε ολόκληρη την ελληνο-αλβανική μεθόριο αρχίζει ένας οργανισμός οχυρώσεως με έργα εκστρατείας – μια και δεν υπάρχει χρόνος για μόνιμη οχύρωση – που προχωρεί με ταχύτατο ρυθμό. Με δεδομένο ότι τα χρήματα δεν επαρκούν, ο Διοικητής της VIII Μεραρχίας υποστράτηγος **Κατσιμήτρος**, ζητά την βοήθεια των κατοίκων, οι οποίοι ανταποκρίνονται με

ενθουσιασμό. Παράλληλα, ο διοικητής Πυροβολικού της Μεραρχίας συνταγματάρχης **Μαυρογιάννης**, περιέρχεται το μέτωπο και προβαίνει σε λεπτομερή και πλήρη οργάνωση πυροβολικού.

Όταν πλέον η οχύρωση είχε προχωρήσει και μπορούσε να θεωρηθεί σχετικά επαρκής, το σχέδιο επιστρατεύσεως είχε ανασυνταχθεί, η δε Γιουγκοσλαβία φαινόταν πλέον πως θα παραμείνει αυστηρά ουδέτερη, το Γενικό Επιτελείο τροποποίησε το **αρχικό σχέδιο IB**, και την 1η Σεπτεμβρίου 1939 – δηλαδή 4 μήνες μετά – κοινοποίησε **νέο Σχέδιο Επιχειρήσεων** με την ονομασία **IBα**.

Το νέο σχέδιο προέβλεπε προωθημένη άμυνα, χωρίς παραχώρηση εθνικού εδάφους. Το σχέδιο αυτό απεδείχθη από το αποτέλεσμα επιτυχέστατο, διότι απέκρουσε τον εισβολέα κατά το δυνατό πλησιέστερα προς τα ελληνοαλβανικά σύνορα και κάλυψε πλήρως τη γενική επιστράτευση και τη στρατηγική συγκέντρωση των ελληνικών δυνάμεων.

Επιπλέον, το ΓΕΣ διέταξε, με οδηγίες που εξέδωσε, να εκτελεστούν αναγνωρίσεις προς την κατεύθυνση της Κορυτσάς, με σκοπό την

ανάληψη επιθετικών επιχειρήσεων σε περίπτωση δημιουργίας ευνοϊκών συνθηκών, όπως και συνέβη εντός του Νοεμβρίου του 1940. Αυτό στη στρατηγική ονομάζεται «πρόβλεψη επί μελλοντικής δράσεως» και αυτή την αρχή η στρατιωτική ηγεσία την εφήρμοσε πλήρως.

Η κατάσταση στην Ήπειρο εμφανίζεται δυσκολότερη διότι, εκτός των άλλων, υπήρχε και η από θαλάσσης απειλή, η οποία πιθανώς να ανάγκαζε την VIII Μεραρχία να αντιμετωπίσει τον εχθρό σε δύο μέτωπα. Στις 9 Αυγούστου 1940, αποστέλλονται στην Μεραρχία οδηγίες, στις οποίες, επαναλαμβάνεται μεν η αποστολή της προωθημένης άμυνας, αλλά παρέχεται στον Μέραρχο η πρωτοβουλία να ελιχθεί επιβραδυντικώς αναλόγως της καταστάσεως.

Το ΓΕΣ, που παρακολουθεί συνεχώς την κατάσταση στην Αλβανία, εκτιμά – ορθώς – ότι η κυρία προσπάθεια των Ιταλών θα κατευθυνθεί προς την Ήπειρο και όχι προς τη Δυτική Μακεδονία και τη Θεσσαλονίκη. Ο Κατσιμήτρος λοιπόν και οι Ηπειρώτες του θα δεχθούν το κύριο βάρος της ιταλικής επιθέσεως.

Στις 24 Αυγούστου αποστέλλονται στον Κατσιμήτρο νέες οδηγίες επιχειρήσεων, στο τέλος των οποίων αναγράφεται:

«Αναγνωρίζεται η δυσχερής θέσις εις την οποία ευρίσκεται η Μεραρχία. Η Κυβέρνησις δεν αναμένει βεβαίως παρά της Μεραρχίας νίκας, δεδομένης της αριθμητικής υπεροχής του αντιπάλου, αναμένει όμως εκ ταύτης να σώσει την τιμήν των ελληνικών όπλων. Και προς τούτο δύναται ο διοικητής της Μεραρχίας να θέσει τα δυνάμεις αυτής όπως αυτός νομίζει καλύτερον».

Η διαταγή αυτή πυροδότησε τις μετέπειτα επικρίσεις για «ηττοπαθή» Ηγεσία, η οποία ήθελε απλώς να «πέσουν μερικές τουφεκιές για την τιμή των όπλων». Πρόκειται όμως για προφανή διαστρέβλωση της πραγματικότητας. Οι επικριτές της Ηγεσίας αποσιωπούν – προδήλως εσκεμμένως – ότι, προκειμένου να μην υπάρξουν αμφιβολίες, ο Παπάγος εξέδωσε στις 16 Σεπτεμβρίου 1940, διαταγή στην οποία, μεταξύ των άλλων, καθορίζει ότι:

«Η τιμή των ελληνικών όπλων απαιτεί όπως οιονδήποτε τμήμα σε οιαδήποτε κατάστασιν και αν ευρεθεί, οφείλει να πολεμήσει μέχρι και του τελευταίου ανδρός και του τελευταίου φυσιγγίου».

Η φράση ότι δεν αναμένονται από την Μεραρχία νίκες, σε συνδυασμό με την πρωτοβουλία που εδόθη στον διοικητή της, κάλυπτε πλήρως τον Κατσιμήτρο ό,τι και αν έκανε. Αφέθηκε λοιπόν στον Μέραρχο η

απόφαση, γιατί κανείς δεν γνώριζε τι γίνεται στον τομέα του καλύτερα από εκείνον. Ο Αρχιστράτηγος του είχε απόλυτη εμπιστοσύνη και αυτό προκύπτει από προσωπική επιστολή με ημερομηνία 22 Αυγούστου 1940, στην οποία του έγραφε:

«Αγαπητέ Κατσιμήτρο, (...) Επιθυμώ να γνωρίζεις ότι τόσο η Κυβέρνησις όσον και εγώ σε περιβάλλομεν μετ' απολύτου εμπιστοσύνης και πλήρους εκτιμήσεως. (...) Σε ασπάζομαι εγκαρδίως. Αλέξανδρος Παπάγος.»

Ο Κατσιμήτρος δεν ήταν απλώς ένας ικανός ηγήτορας. Ήταν δεμένος με τη Μεραρχία του αλλά και με τη γη της Ηπείρου, σαν ένα σώμα. Από το 1938, όταν ανέλαβε τη διοίκηση της VIII Μεραρχίας είχε αφιερωθεί στο να καταστήσει την Ήπειρο αληθινό προμαχώνα. Αποφασίζει λοιπόν, να δώσει τη μάχη στο Καλπάκι. Την απόφασή του αυτή την αναφέρει στο ΓΕΣ, κατά τα προβλεπόμενα, και εγκρίνεται.

Τις παραμονές της ιταλικής επιθέσεως τηλεφωνεί στον αρμόδιο επιτελή του ΓΕΣ, στον οποίο λέγει τα εξής:

«Αναφέρατε παρακαλώ στον κ. Αρχηγόν του ΓΕΣ ότι, η προσωπική μου γνώμη είναι ότι αύριον την πρωίαν ή κατά τη διάρκεια της νυκτός 27 προς 28 Οκτωβρίου θα έχωμεν ιταλικήν επίθεσιν. Η Μεραρχία θα εκτελέσει το καθήκον της προς την πατρίδα, συμφώνως προς τας διαταγάς και οδηγίας του Γενικού Επιτελείου. Δύναμαι να βεβαιώσω υπευθύνως τον κ. Αρχηγόν ΓΕΣ – και τονίζω τούτο ιδιαιτέρως – ότι δεν θα περάσουν οι Ιταλοί από το Καλπάκι.»

Στο πλαίσιο της λεπτομερούς αμυντικής οργανώσεως, το Γενικό Επιτελείο εντοπίζει το κενό που υφίστατο στον ορεινό όγκο της Πίνδου, στα όρια μεταξύ της VIII Μεραρχίας και των σχηματισμών της Δυτικής Μακεδονίας. Παρακολουθώντας επί ένα και πλέον έτος τις κινήσεις των ιταλικών μονάδων εντός του αλβανικού εδάφους και συλλέγοντας πληροφορίες, ειδικώς για την Μεραρχία Αλπινιστών «ΤΖΟΥΛΙΑ», οδηγήθηκε στην απόφαση της συγκροτήσεως του **Αποσπάσματος Πίνδου**, αυτού που ονομάσθηκε «Απόσπασμα Δαβάκη».

Το απόσπασμα αυτό, δυνάμει 2.500 ανδρών που είχαν επιστρατευθεί δύο μήνες προ της ενάρξεως των επιχειρήσεων, ο δε διοικητής του είχε ανακληθεί από την εφεδρεία τον Αύγουστο του 1940, ανέπτυξε αμυντική διάταξη, επί της γραμμής Σμόλικας – Σταυρός – Γράμμος, μήκους 35 και βάθους 10-15 χιλιομέτρων. Αποστολή του ήταν η άμυνα

επί της τοποθεσίας συνόρων, καθώς και ο σύνδεσμος των δυνάμεων της Ηπείρου και της Δυτ. Μακεδονίας.

Η απόφαση της Πολιτικής Ηγεσίας – Η ημέρα του «ΟΧΙ»

Μιλώντας για την Ηγεσία, οφείλουμε να αναφερθούμε και στη στάση της ανωτάτης πολιτικής ηγεσίας της χώρας την κρίσιμη στιγμή της πολιτικής αποφάσεως. Επί τεσσεράμισι χρόνια ο πρωθυπουργός **Ιωάννης Μεταξάς**, είχε την ευθύνη του υπουργείου στρατιωτικών. Αποτελεί ίσως ιστορικό παράδοξο και θα ακουστεί ίσως περίεργο το ότι ένας από εκείνους που, σε ανύποπτο χρόνο, εκτίμησε ως επιτυχή την ανάθεση του υπουργείου στρατιωτικών στον Μεταξά, ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Πράγματι, στις 9 Μαρτίου 1936, τέσσερις ημέρες μετά την ανάθεση του υπουργείου στρατιωτικών στον Μεταξά και εννέα ημέρες προ του θανάτου του, ο Βενιζέλος σε επιστολή του από το Παρίσι προς τον πρώην υπουργό-του Λουκά Ρούφο, γράφει μεταξύ άλλων:

«Δεν είναι ανάγκη να σου είπω πόσο ζωηρά είναι η χαρά μου διότι ο Βασιλεύς απεφάσισε (...) να αναθέσει το υπουργείον των Στρατιωτικών εις τον Μεταξάν». Καταλήγει δε με την φράση: «Από μέσα από την καρδιά αναφωνώ: Ζήτω ο Βασιλεύς.»

Την ημέρα του ΟΧΙ θα αφήσουμε να μας την περιγράψει με την εξαίρετη πέννα του ο **Γεώργιος Βλάχος**, εκδότης και διευθυντής της εφημερίδας «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», παλιός πολέμιος του Ι. Μεταξά, που επανειλημμένως στο παρελθόν του είχε επιτεθεί σκληρά με την αρθρογραφία του:

«Καὶ ἔφθασε τότε ἡ μεγάλη στιγμή. Εἴκοσι ὀκτῶ Ὀκτωβρίου, Δευτέρα, τρεῖς τὸ πρωί. Ὁ Μεταξᾶς, μόνος, κοιμᾶται. Τὸ τηλέφωνον. Μία ὀμιλία. Ὁ Γκράτσι. Γύρω του δὲν ἔχει κανένα. Δὲν ἔχει κἂν τὸ γραφεῖον του, δὲν ἔχει ἓνα κλητῆρα. Κανένα. Ἡ ὑπηρεσία, ὅπως ὅλη ἡ Ἑλλάς τὴν ὥραν ἐκείνην, κοιμᾶται. Πρὸς στιγμήν, ἄς κρατήσωμεν τὴν ἀναπνοὴν μας, διότι ἐδῶ πλησιάζομεν τὸν μεγαλύτερον σταθμὸν τῆς Ἑλληνικῆς

Ίστορίας. Η Ίταλική Αύτοκρατορία, με τὰ σαράντα ὀκτώ της ἑκατομμύρια, με τὸν πλοῦτον της, με τοὺς στρατοὺς της, με τὰ ἀεροπλάνα της, με τὰ ἄρματα της, ἐξύπνησε αἰφνιδιαστικῶς ἓνα ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἐζήτησε ἐντὸς τριῶν ὠρῶν τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶπεν: "Ὅχι. Ἀμέσως, ἄνευ συζητήσεως, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ. Δὲν εἶπεν «ὄχι» ἀπλῶς. Ἐντὸς λεπτοῦ, ὅπως ἐξύπνησεν αὐτὸς, ἐντὸς λεπτοῦ ἐξύπνησε τὴν Ἑλλάδα. Διαταγαί, σχέδια, τηλεφωνήματα, γενικὴ ἐπιστράτευσις, κήρυξις Στρατιωτικοῦ Νόμου, ἐπιτάξεις, προκηρύξεις, ἀγγέλματα... ἔγιναν πρὶν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος καί, ὅταν ἀνέτειλε, ἤδη ἐμάχετο ἡ Ἑλλάς.»

Ἡ ἐθνικὴ ἐνότης ἦταν ἓνα κύριον στοιχεῖον ἐκεῖνες τὰς κρίσιμας στιγμὰς. Ολοκλήρως τὸ ἔθνος, ἀνεξαρτήτως ἰδεολογίας, ἐδείξε ξεχωριστὴ ἐμπιστοσύνη στὴν ἡγεσίαν του. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ τηλεγράφημα ποὺ ἀπέστειλε στις 12 Νοεμβρίου 1940, στὴν κυβέρνησίν του ὁ Πρέσβης τῆς Βρετανίας στὴν Ἀθήνα Μάικλ Πάλαιρετ:

«Ἄν στὴ Βρετανία υφίσταται ἡ ἐντύπωσις ὅτι δὲν ἐπικρατεῖ ἀπόλυτη ἐνότης στὴν Ἑλλάδα, ἡ ἐντύπωσις αὕτη πρέπει νὰ διαλυθῇ ἀμέσως. Ολοκλήρως τὸ ἔθνος ἔχει συνταχθῆ με τὸν Μεταξά...»

Θα πρέπει, ἐπίσης, νὰ γίνῃ μιὰ ἀναφορὰ στὸ ζήτημα ποὺ τίθεται σχεδὸν κάθε χρόνον τὰς ἡμέρας τῆς ἐπετείου, σχετικὰ με τὸ ποῖος εἶπε τὸ ΟΧΙ τὸ 1940. Θα παραθέσουμε, ἀντὶ ἄλλων σχολίων, τὴν ἀπόψιν τοῦ **Παναγιώτη Κανελλόπουλου**, ἐνὸς πολιτικοῦ, ἀλλὰ καὶ βαθιὰ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, φυσικὰ κάθε ἄλλο παρά υποστηρικτὴ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ Ι. Μεταξά. Γράφει ὁ Κανελλόπουλος στὸ βιβλίον του «ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ»:

«Πρέπει νὰ εἴμεθα χωρὶς ἄλλο ευγνώμονες εἰς τὸν Ἰωάννην Μεταξά διότι εἶπε ολομόναχος στὸ σκοτάδι τῆς νυκτὸς τὸ μέγα ΟΧΙ. Λέγουν ὅσοι ἀντιμετωπίζουν με ἐμπάθειαν καὶ αὐτὰ τὰ ἀνάγλυφα γεγονότα τῆς ἱστορίας, ὅτι τὸ ΟΧΙ δὲν το εἶπεν ὁ Μεταξάς, ὅτι το εἶπεν ὁ λαός. Ναι, το εἶπεν ὁ λαός, ἀλλὰ ἀφοῦ το εἶχεν εἰπεῖ ὁ Μεταξάς. Ὁ ἀτυχὴς καὶ συμπαθὴς Ἐμμανουέλε Γκράτσι ἐξύπνησε τὴν 3ην πρωϊνὴν τὸν Μεταξάν καὶ ὄχι τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. Ἐάν ἔλεγεν ὁ Μεταξάς ΝΑΙ, πῶς θα ἔλεγεν ΟΧΙ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ποὺ θα ἐξυπνοῦσε ἀργότερα; Θα το ἔλεγε βέβαια μέσα του καὶ θα το ἐξεδήλωνε ἐμπρακτὰ, ὅταν θα ὀργάνωνε μυστικὰ τὴν ἀντίστασίν του. Ἀλλὰ τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ἔπος δὲν θα ἐγράφετο ποτέ.

Ἄς εἴμεθα λοιπὸν τίμιοι ἀπέναντι τῆς ἱστορίας. Τὸ μέγα ΟΧΙ εἶναι πράξις τοῦ Ἰωάννου Μεταξά».

Οι πολεμικές επιχειρήσεις

Τα ξημερώματα της 28ης Οκτωβρίου οι δυνάμεις του στρατηγού Βισκόντι Πράσκα διέβαιναν την ελληνική μεθόριο με 4 μεραρχίες:

- Ανατολικά η επίλεκτη **Μεραρχία Αλπινιστών «ΤΖΟΥΛΙΑ»**, με κατεύθυνση το Μέτσοβο,
- Στο κέντρο η **Τεθωρακισμένη Μεραρχία «ΚΕΝΤΑΥΡΩΝ»** και η **Μεραρχία Πεζικού «ΦΕΡΡΑΡΑ»** με κατεύθυνση τα Ιωάννινα,
- Δυτικά, επί του παραλιακού άξονα, η **Μεραρχία Πεζικού «ΣΙΕΝΑ»**, με κατεύθυνση την Πρέβεζα, για την υπερκέραση των Ιωαννίνων.

Στη Δυτική Μακεδονία οι Ιταλοί τήρησαν αρχικά στάση αναμονής. Παρέμειναν εγκατεστημένοι αμυντικά με δύο Μεραρχίες στην περιοχή της Κορυτσάς, περιοριζόμενοι σε βομβαρδισμό των ελληνικών θέσεων και τοπικές επιθέσεις.

Στο αριστερό της ελληνικής αμυντικής διατάξεως, η VIII Μεραρχία έπειτα από επικό αγώνα που κράτησε μέχρι την 7η Νοεμβρίου, απέκρουσε την ιταλική επίθεση, στον κεντρικό και τον παραλιακό τομέα. Οι ιταλικές μηχανοκίνητες και τεθωρακισμένες δυνάμεις καθηλώθηκαν χάρη στην ετοιμότητα των ελληνικών μονάδων αλλά και στην κατάλληλη αμυντική οργάνωση που είχε προηγηθεί. Αυτή, μεταξύ των άλλων, περιλάμβανε την τοποθέτηση αντιαρματικών κωλυμάτων και την ματαίωση της προγραμματισμένης αποξήρανσης του έλους, στο οποίο τελικά εγκλωβίστηκε η Μεραρχία «ΚΕΝΤΑΥΡΩΝ». Ο στρατηγός Κατσιμήτρος τήρησε την υπόσχεσή του: **οι Ιταλοί δεν πέρασαν.**

Πρόβλημα σοβαρό, ωστόσο, δημιουργήθηκε στον **κεντρικό τομέα του μετώπου**, στον ορεινό όγκο της Πίνδου, όπου η συντριπτική υπεροχή των Ιταλών εξανάγκασε το Απόσπασμα Δαβάκης, παρά τον ηρωικό του αγώνα, να συμπτυχθεί μέχρι το χωριό Βωβούσα, βορείως του Μετσόβου. Οι επίλεκτοι αλπινιστές της Μεραρχίας «ΤΖΟΥΛΙΑ», δυνάμει σχεδόν 11.000 ανδρών, προχωρούσαν απειλητικά προς το Μέτσοβο. Τυχόν κατάληψη της διαβάσεως του Μετσόβου θα τους έδινε τη δυνατότητα να ελέγξουν την οδό ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ και να κινηθούν προς την Αθήνα μέσω της Θεσσαλικής πεδιάδας.

Προ της καταστάσεως αυτής το Γενικό Στρατηγείο αντέδρασε αμέσως και αποτελεσματικά:

- Την 29η Οκτωβρίου προώθησε το **Β' Σώμα Στρατού**, με την 1η Μεραρχία Πεζικού, και την 7η Ταξιαρχία Πεζικού, από την περιοχή της Θεσσαλίας στη Δυτική Μακεδονία (περιοχή Πενταπόλεως-Επταχωρίου).

- Την ίδια ημέρα προώθησε, την **Μεραρχία Ιππικού**, από την Θεσσαλονίκη στην περιοχή Μετσόβου, με αποστολή την εξασφάλιση του άξονα ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ.

- Την 31η Οκτωβρίου προώθησε την **Ταξιαρχία Ιππικού**, η οποία ανήκε στις εφεδρείες του Αρχιστρατήγου και την έθεσε υπό την διοίκηση του Β' Σώματος Στρατού, βορειοανατολικά του Μετσόβου.

- Προώθησε επίσης στην Ήπειρο το **Α' Σώμα Στρατού**, από την Αθήνα, όπου ήταν η έδρα του, ενώ οι μονάδες του συμπληρώνονταν με επιστράτευση.

- Προώθησε στο μέτωπο **κάθε τμήμα που ολοκλήρωνε την επιστράτευσή του**, σύμφωνα με τα σχέδια.

- Τέλος, διέταξε την **Αεροπορία** να βομβαρδίσει το αεροδρόμιο της Κορυτσάς, αποφεύγοντας να πλήξει κατοικημένες περιοχές.

Εξέδωσε, επίσης, αυστηρή διαταγή, ώστε να εμπνευσθεί σε όλους το απαιτούμενο πνεύμα θυσίας, «καθ' όσον παρατηρήθησαν περιπτώσεις κατά τας οποίας μικραί μονάδες δεν επέδειξαν κατά τας πρώτας συγκρούσεις το επιβαλλόμενον πνεύμα σταθερότητος και θυσίας. Πάσα αδικαιολόγητος υποχώρησις δέον να επισύρει αυστηρά μέτρα.» Για να είμαστε ακριβείς, κατά τις πρώτες ημέρες λειτούργησαν επί τόπου και με συνοπτικές διαδικασίες, έκτακτα στρατοδικεία, κυρίως για περιπτώσεις λιποταξίας ενώπιον του εχθρού.

Το **Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας (ΤΣΔΜ)** που είχε έγκαιρα προϊδεασθεί με διαταγή του Γενικού Στρατηγείου, ήταν έτοιμο και κατάλληλα προσανατολισμένο.

Την 1η Νοεμβρίου, οι δυνάμεις του Β' ΣΣ, υπό την διοίκηση του στρατηγού **Δημητρίου Παπαδόπουλου**, επιτίθενται κατά του αριστερού πλευρού του θύλακα που δημιούργησε η ΤΖΟΥΛΙΑ στην Πίνδο.

Ειδικότερα:

- Στο μέσον, στην περιοχή ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΥ-ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ, η 1η Μεραρχία, με διοικητή τον υποστράτηγο **Βασίλειο Βραχνό**,

- Βορειότερα η 7η Ταξιαρχία Πεζικού, με διοικητή τον συνταγματάρχη **Αναστάσιο Καλή**, και

▪ **Νοτιότερα** η Ταξιαρχία Ιππικού, η οποία, υπό την διοίκηση του συνταγματάρχη **Σωκράτη Δημάρατου**, ήταν η πρώτη που απέκοψε την προχώρηση των Ιταλών, καταλαμβάνοντας το Δίστρατο.

Εν τω μεταξύ, την ίδια ημέρα ο **Δαβάκης** τραυματίστηκε σοβαρά και διακομίσθηκε. Την διοίκηση του Αποσπάσματος Πίνδου ανέλαβε ο επίσης άξιος ηγήτορας, ταγματάρχης **Ιωάννης Καραβίας**.

Από το νότο, η **Μεραρχία Ιππικού**, με διοικητή μια άλλη ηγετική μορφή, τον υποστράτηγο **Γεώργιο Στανωτά**, με υψηλό επιθετικό πνεύμα, εξόρμησε από την περιοχή του Μετσόβου προς βορρά, ανατρέπouσα τους ορμητικούς χιονοδρόμους των Ιταλών. Αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει τον άξονα ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ, να επιτεθεί στην κατεύθυνση Ελεύθερο – Κόνιτσα και να αποκαταστήσει σύνδεσμο με τη σκληρά δοκιμαζόμενη VIII Μεραρχία και το Β' ΣΣ.

Η Μεραρχία «ΤΖΟΥΛΙΑ» συντρίβεται, και σε λίγες ημέρες οι Ιταλοί βρίσκονται πέραν των ελληνικών συνόρων.

Στις 8 Νοεμβρίου 1940, ο κόσμος όλος μένει άναυδος, μη μπορώντας να πιστέψει ότι η πρώτη νίκη του ελεύθερου κόσμου ενάντια στις δυνάμεις του Άξονα ήταν γεγονός. Γράφει ο Ελβετός στρατιωτικός συγγραφέας **Eddy Bayer**, στο δίτομο έργο του «Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΩΝ»:

«Ο στρατηγός Παπάγος ενισχύθη επί των κορυφογραμμών και από της 4ης μέχρι της 7ης Νοεμβρίου, προσέβαλε την δυστυχισμένην μεραρχία «ΤΖΟΥΛΙΑ» δια συγκεντρωτικής επιθέσεως εκ των άνω προς τα κάτω. Η συμφορά του στρατηγού Μάριο Τζιρότι δεν ήτο δυνατόν να γίνει περισσότερο πλήρης».

Γράφει, επίσης, ο στρατηγός **Βισκόντι Πράσκα** στο βιβλίο του:

«Η αριστερή πτέρυγα στην Ήπειρο είχε συναντήσει ισχυρή εχθρική αντίσταση στη ζώνη του Καλπακίου.... Η θέση της Μεραρχίας «ΤΖΟΥΛΙΑ», με τη συνεχιζόμενη άφιξη ελληνικών δυνάμεων, κινδύνευσε να καταστεί επισφαλής. (...) Είναι πάντοτε μία οδυνηρή στιγμή για ένα Διοικητή, όταν είναι υποχρεωμένος να εκδώσει διαταγή συμπτώξεως, συνιστά όμως και καθήκον, το οποίο ο Διοικητής πρέπει να εκτελέσει με αποφασιστικότητα. Δεν μπορούσε κανείς να ζητήσει από τον γενναίο Τζιρότι και τους αλπινιστές του τίποτε περισσότερο από αυτό που είχαν επιτελέσει

Διέταξα την «ΤΖΟΥΛΙΑ» να μετακινηθεί στην Κόνιτσα, έχοντας δεινοπαθήσει από τα πλήγματα που της κατάφεραν πολύ ευέλικτες μονάδες του εχθρού, από όλες τις κατευθύνσεις...»

Σημαντική υπήρξε η συμβολή του πυροβολικού, χάρις κυρίως στην κατάλληλη τάξη των πυροβόλων και την εξαιρετη οργάνωση στόχων που είχε προηγηθεί. Διότι, τα βλήματα δεν πηγαίνουν στον στόχο απλώς με... το ηθικό των πυροβολητών. Απαιτείται σχεδίαση, οργάνωση, εκπαίδευση και διοίκηση αλλά και μία καλώς λειτουργούσα επιμελητεία η οποία εξασφαλίζει ότι θα υπάρχουν βλήματα για τα πυροβόλα.

Ο στρατηγός **Βισκόντι Πράσκα** αναφέρει:

«Πυροβολαρχίαι εντός σπηλαίων, τας οποίας δεν κατόρθωσε να ανακαλύψει ούτε η επίγειος ούτε η εναέριος παρατήρησις, έπληττον τα τμήματα εις τα σημεία της αναγκαστικής διαβάσεώς των ή επί των ακαλύπτων σημείων, τα οποία δεν ήτο δυνατόν να παρακαμφθούν και προεκάλουν πολλάς απωλείας, βάλλουσαι προς όλας τα κατευθύνσεις κατά του μετώπου και κατά των πλευρών των στρατευμάτων μας. Μεταξύ των εχθρικών πυροβολαρχιών υπήρχον και μερικάί μακρού βεληνεκούς, αι οποίαι, κείμεναι μακράν της ακτίνος δράσεως του ιδικού μας πυροβολικού, δεν ήτο δυνατόν να βληθώσιν.»

Προ της απροσδόκητης αυτής καταστάσεως, ο Ντούτσε αντικατέστησε στις 9 Νοεμβρίου τον στρατηγό Βισκόντι Πράσκα με τον στρατηγό **Ουμπάλντο Σοντού**, υφυπουργό των στρατιωτικών και υπαρχηγό του Γενικού Επιτελείου. Επιπλέον, απέστειλε στην Αυλώνα την **Μεραρχία Πεζικού «ΜΠΑΡΙ»**, την οποία αρχικά προόριζε για απόβαση στη νήσο Κέρκυρα.

Εν τω μεταξύ, ελληνικές εφεδρείες άρχισαν να καταφθάνουν στο μέτωπο στις αρχές Νοεμβρίου. Έτσι, ο Παπάγος κατόρθωσε να πετύχει κατάλληλη συγκέντρωση δυνάμεων ως τα μέσα Νοεμβρίου, πριν εξαπολύσει αντεπίθεση. **Η ελληνική στρατιωτική Ηγεσία είχε αντιμετωπίσει την κατάσταση κατά τρόπον ορθό και αποτελεσματικό.**

Στις 13 Νοεμβρίου – μόλις 16 ημέρες μετά την ιταλική εισβολή – ο Ελληνικός Στρατός, πλήρως κινητοποιημένος και έχοντας αποκαταστήσει το εθνικό έδαφος, πέρασε στην αντεπίθεση, έχοντας πλέον την πρωτοβουλία. Ένδεκα Μεραρχίες Πεζικού, δύο Ταξιαρχίες Πεζικού, και η Μεραρχία Ιππικού, είχαν απέναντί τους δεκαπέντε ιταλικές Μεραρχίες Πεζικού και μία Τεθωρακισμένη.

Στον τομέα της Δυτικής Μακεδονίας, το ΤΣΔΜ, με το Γ' ΣΣ από τη Θεσσαλονίκη και με την ενίσχυση μονάδων από ολόκληρη τη Βόρειο Ελλάδα, εξαπέλυσε στις 14 Νοεμβρίου επίθεση, από ανατολάς προς δυσμάς, με κατεύθυνση την **Κορυτσά**, η οποία κατελήφθη στις 22 Νοεμ-

βρίου, με 2.000 αιχμαλώτους, 80 πυροβόλα, 55 αντιαρματικά και 300 πολυβόλα, προερχόμενα από τέσσερις ιταλικές μεραρχίες. Επρόκειτο για σημαντικότατο επίτευγμα του Ελληνικού Στρατού στη φάση αυτή του αγώνα και ταυτοχρόνως για τη «μαύρη ημέρα» του Ιταλικού Στρατού.

Είναι αλήθεια ότι οι Ιταλοί μαχόταν με πρωτόγνωρο πείσμα, η δε ηγεσία τους έστελνε νέες μεραρχίες στην Αλβανία. Ωστόσο, οι αλληπάλληλες αποτυχίες προκάλεσαν σοβαρή κρίση στην ανωτάτη ιταλική ηγεσία που οδήγησε στην παραίτηση του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατάρχη **Πιέτρο Μπαντόλιο**, στις 26 Νοεμβρίου, τον οποίο αντικατέστησε ο στρατηγός **Καβαλέρο**, ο οποίος είχε παλιά αντιπάθεια με τον Μπαντόλιο.

Η επίθεση από τη Δυτική Μακεδονία συνδυάστηκε με γενική επίθεση σε ολόκληρο το μήκος του μετώπου. Τα Α' και Β' Σώματα Στρατού, ενισχυμένα με την ΙΙΙη Μεραρχία το πρώτο και με την ΧΙη και την Μεραρχία Ιππικού το δεύτερο, προέλασαν στη Βόρεια Ήπειρο, **με ισχυρό και ασφαλή στρόφια το δεξιό** της ελληνικής διατάξεως, δηλαδή το ΤΣΔΜ.

Μετά από σκληρές μάχες, κατέλαβαν την Πρεμετή, τους Αγίους Σαράντα και το Αργυρόκαστρο, μέχρι τις αρχές Δεκεμβρίου, και τη Χιμάρα τις παραμονές των Χριστουγέννων, εξασφαλίζοντας παράλληλα τη διάνοιξη της οδού προς Αυλώνα. Είχε πλέον καταληφθεί ουσιαστικά ολόκληρη η Βόρειος Ήπειρος.

Στις 9 Ιανουαρίου 1941, πριν την έλευση της βαρυχειμωνιάς, κατελήφθη από τις δυνάμεις του Β' ΣΣ το στρατηγικής σημασίας οχυρωμένο πέρασμα της Κλεισούρας, στο κέντρο της ιταλικής διατάξεως. Επρόκειτο για νέο πλήγμα, το οποίο είχε ως επακόλουθο την δυσμένεια έναντι του στρατηγού Σοντού και την αντικατάστασή του από τον στρατηγό **Καβαλέρο**. Ο τελευταίος, ως επικεφαλής του Γενικού Επιτελείου, είχε μεταβεί ήδη ένα μήνα πριν στην Αλβανία.

Το Β' ΣΣ, αποτελώντας τη ραχοκοκαλιά της ελληνικής προελάσεως στον κεντρικό τομέα, και εξασφαλίζοντας τον σύνδεσμο μεταξύ του Α' ΣΣ και του ΤΣΔΜ, έφθασε στην περιοχή Τεπελενίου, στα υψώματα της Τρεμπεσίνας, όπου ήταν και το μέγιστο όριο της ελληνικής προχωρήσεως. Εκεί αντιμετώπισε με επιτυχία την μεγάλη ιταλική αντεπίθεση του Μαρτίου 1941.

Επίλογος

Είναι προφανές ότι οι Ιταλοί είχαν προετοιμασθεί για μία αποστολή «ειρηνικής κατοχής» ή το πολύ-πολύ να αντιμετωπίσουν κάποιους πυροβολισμούς για την «τιμή των όπλων». Αντί τούτου όμως βρέθηκαν έναντι αντιπάλων με πολύ υψηλό ηθικό, μεγάλη σωματική αντοχή, και καλά εκπαιδευμένων. Αλλά και έναντι μιας ηγεσίας που ήξερε καλά τη δουλειά της.

Από την εξέλιξη των επιχειρήσεων διαπιστώνουμε ότι, μετά την απόκρουση της εισβολής, η ελληνική ανωτάτη στρατιωτική ηγεσία πέρασε σε μια στρατηγική που την χαρακτήριζε ο επιθετικός ελιγμός, η αποφασιστικότητα και η ορμή. Ο επιθετικός ελιγμός αποτελεί προϋπόθεση κάθε επιτυχημένης πολεμικής ενέργειας, επιδιώκοντας όχι απλώς την απόκρουση του εχθρού αλλά και την απόκτηση εδάφους, τη συγκέντρωση δυνάμεων και ισχύος πυρός σε αποφασιστικό σημείο και τελικώς την καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων. Δυστυχώς, ο Ελληνικός Στρατός δεν διέθετε τεθωρακισμένες ή μηχανοκίνητες δυνάμεις οι οποίες θα επέτρεπαν την εκμετάλλευση των επιτυχιών επί των εις το βάθος των κοιλάδων αξόνων, κάτι που θα το εξασφάλιζαν οι ελιγμοί και η επιτευχθείσα κατοχή των υψηλών σημείων.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Ελληνικός Στρατός πολέμησε στον πόλεμο αυτό με άφθαστη ορμή και ηρωισμό. Πραγματικά ο Έλληνας μαχητής «τραβούσε μπροστά». Όμως αυτό δεν είναι αρκετό. Και ο πλέον αδαής αντιλαμβάνεται ότι και το καλύτερο στράτευμα δεν μπορεί να κάνει ούτε ένα βήμα χωρίς κατάλληλες διαταγές και αν δεν έχει προηγηθεί επίπονη και προσεκτική σχεδίαση και προπαρασκευή.

Το 1940, αυτός ο υπέροχος λαός ευτύχησε να έχει μια αντάξια Ηγεσία, σε όλη την κλίμακα της ιεραρχίας. Παράλληλα, υπήρξε καθοριστική η συμβολή του Πρωθυπουργού Ιωάννη Μεταξά και σ' αυτό τούτο το καθαρά στρατιωτικό σκέλος. Επί έτη ολόκληρα υπήρξε ο επιμελητής και ακαταπόνητος οργανωτής αυτής της καταπληκτικής νίκης.

Για την επίτευξη της νίκης είναι απαραίτητη η ύπαρξη ισχύος σε όλες τις διατάσεις της και φυσικά η ύπαρξη στρατιωτικής ισχύος, η οποία είναι κάτι περισσότερο από απλή συγκέντρωση προσωπικού, υλικού και οπλικών συστημάτων. Το 1940, η σχέση ισχύος μεταξύ Ιταλίας και Ελλάδος ήταν καταλυτική υπέρ της πρώτης σε όλα τα αντικειμενικά στοιχεία και παράγοντες ισχύος: οικονομία, πληθυσμός, αριθμός στρατευμάτων, βιομηχανική παραγωγή, οπικά συστήματα. Και όμως, το αποτέλεσμα

της σύγκρουσης ήταν αντιστρόφως ανάλογο προς αυτά τα μεγέθη ισχύος. Τι ήταν εκείνο που συνέβαλε στην ανατροπή των δεδομένων;

Η πραγματική ισχύς δεν είναι πάντοτε εκείνη που προκύπτει από τη μέτρηση των συστατικών στοιχείων που προανέφερα. Το αν η ισχύς μιας χώρας θα έχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα, εξαρτάται από μια επιτυχημένη ή όχι εθνική υψηλή στρατηγική, από την ηγεσία η οποία υλοποιεί την εθνική στρατηγική καθώς και από άλλους μη ορατούς παράγοντες ισχύος.

Η Ιταλία, παρά το γεγονός ότι υπερείχε από πλευράς αντικειμενικών στοιχείων ισχύος έναντι της Ελλάδας, δεν πέτυχε να υλοποιήσει τους στόχους της, καταβληθείσα από τον αντικειμενικά υποδεέστερο, από πλευράς μετρήσιμων στοιχείων ισχύος, Ελληνικό Στρατό. Ποιος ήταν ο παράγων που καθόρισε το αποτέλεσμα της σύγκρουσης αυτής, ουσιαστικά στην ανατροπή των προβλέψεων στις οποίες οδηγούσε η ψυχρή λογική των αριθμών; Ικανότερη ηγεσία, υψηλότερο φρόνημα και ηθικό, αλλά και πολιτισμικά στοιχεία (αρχές, αξίες, ιστορία, παραδόσεις) τα οποία υπερίσχυσαν. Ειδικώς η ΗΓΕΣΙΑ, ως συντελεστής ισχύος, υπερίσχυσε εν προκειμένω και ανέτρεψε την υπεροχή ισχύος του αντιπάλου στα μετρήσιμα στοιχεία.

Χάρη στο ακατάβλητο θάρρος, στο υψηλό ηθικό στρατού και λαού, στο απaráμιλλο πνεύμα αυτοθυσίας των Ελλήνων, αλλά και στην άριστη προετοιμασία και διοίκηση της μάχης σε όλη την κλίμακα της ιεραρχίας, συνετρίβησαν τα σχέδια, αλλά και τα όνειρα των Ιταλών να καταγάγουν αποφασιστική νίκη, πριν από την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα.

Κλείνοντας αυτή την συνοπτική αναφορά στο Έπος του '40, θα πρέπει να επισημανθεί ότι, χωρίς αμφιβολία, **την Ιστορία των εθνών την γράφουν οι ηγέτες,** καθώς σύμφωνα και με τον Ξενοφώντα «άνευ αρχόντων ουδέν αν ούτε καλόν ούτε αγαθόν γένοιτο». Οι ηγέτες προπορεύονται, μελετούν, σχεδιάζουν, καθοδηγούν, κατευθύνουν και εμπυχώνουν. **Οι λαοί ακολουθούν τους ικανούς ηγέτες,** που τους εξασφαλίζουν ότι θα τους βγάλουν με ασφάλεια από δύσκολες καταστάσεις, αναδεικνύοντας παράλληλα τις δημιουργικές δυνάμεις που κρύβουν μέσα τους. Από την άποψη αυτή, **είναι τυχερά τα έθνη που σε κρίσιμες στιγμές της ιστορικής τους πορείας ευτύχησαν να έχουν ηγέτες άξιους και ικανούς να διαχειριστούν τις κρίσεις και τις δυσκολίες και να οδηγήσουν τους λαούς τους σε ανάκαμψη και σε επιτυχίες.**